BAUER TAMÁS

A jobboldal, a szocialisták és az SZDSZ

VISSZHANG - LII. évfolyam 36. szám, 2008. szeptember 5.

Kőszeg Ferenc rászánta magát, hogy nyilvánosan vizsgálja meg az SZDSZ hanyatlásának okát és ebben Magyar Bálint szerepét. Helyesen tette. Ha elfogadjuk azt, hogy a rendszerváltás egykori vezető pártja ma, mint Kőszeg írja, romokban hever, továbbá ha elfogadjuk a szabad demokrata vezetők állítását, hogy az országban van vagy egymillió potenciális liberális szavazó, és ehhez még azt is hozzátesszük, hogy nagy szükség lenne az országban erős liberális pártra, akkor egyszerűen nem kerülhetjük meg a kérdést: hogyan juthattunk a "Tudjuk, merjük, tesszük" állapotától ide, a romokhoz. Kőszeg vállalkozása tehát üdvözlendő. A feladat megoldása már vitatható. Ezt teszem - egyetlen, de fontos vonatkozásban - az alábbiakban.

Kőszeg tézise egyszerű. Az SZDSZ hanyatlásának oka a szocialistákkal kötött koalíció. Magyar Bálint felelőssége, hogy belevitte az SZDSZ-t ebbe a koalícióba, és egészen mostanáig ott is tartotta. Kőszeg maga annak idején, 1994-ben ellenezte a koalíciókötést, és - Tölgyessy Péterrel és másokkal együtt - azt helyeselte volna, ha az SZDSZ a szocialistákkal szemben ellenzékbe vonul. Szemlátomást ma is azt gondolja: akkor, 1994-ben az lett volna a helyes döntés. Mi több, cikkének végén azt javasolja: most, amikor felbomlott az MSZP és az SZDSZ harmadik koalíciós kormánya, kezdeményezze maga az SZDSZ az Országgyűlés feloszlatását, az előrehozott választásokat.

Ez a javaslat nem méltányos és nem reális. Nem méltányos, mert a második Gyurcsány-kormány minden hozzáértő szakember szerint az ország szempontjából szükséges stabilizációs és reformprogramra vállalkozott, amelyet a legalantasabb módon támad két éve a Fidesz vezette jobboldali ellenzék és az általuk mozgósított "civil" szervezetek. A parlamenti rendszerekben éppen azért szól négy-öt évre a kormányok mandátuma, hogy a szükséges népszerűtlen lépéseket a ciklus elején tehessék meg, és maradjon idő azok kedvező hatásainak kibontakozására. Miért kellene megvonni a Gyurcsány-kormánytól ezt az esélyt, akár külső támogatással?

Nem is reális a javaslat, mert kezdeményezni ilyesmit az SZDSZ nem tud. Húsz mandátuma van az Országgyűlésben. Ennyi mandátummal bizalmatlansági indítványt sem lehet benyújtani, ahhoz a képviselők egyötödének aláírása szükséges. Az Országgyűlés idő előtti feloszlatásához többségre van szükség. Az Országgyűlés feloszlatását és az előrehozott választásokat a Fidesz idestova másfél éve már kezdeményezte. Ezt a kezdeményezést Fodor Gáborral történt találkozóján Orbán Viktor kifejezetten az SZDSZ-nek címezve ismételte meg. Az SZDSZ-nek csak arra van módja, hogy a Fidesz kezdeményezéséhez csatlakozzon. Kőszeg javaslata tehát csak úgy értelmezhető: az SZDSZ a szocialistákkal kötött koalíció felbomlása után lépjen politikai szövetségre a Fidesszel, s vele együtt buktassa meg a szocialista kormányt.

Az a vita tehát, hogy vajon helyes volt-e 1994-ben, majd 2002-ben és 2006-ban koalícióra lépni a szocialistákkal, Kőszeg cikkében aktuális tartalmat nyer. Ebben az aktuális dilemmában is megkönnyíti az eligazodást, ha visszanyúlunk a kilencvenes évekre.

Kőszeg Magyar Bálintot teszi felelőssé az 1994-es koalíciós döntésért, s azt állítja: Magyart az a szempont vezette, hogy az SZDSZ-nek meg kell felelnie a kampányát támogató üzletemberek elvárásának: "A küldöttgyűlésen Bálint hosszan érvelt a koalíció mellett. A kampányunkat sokan, sok pénzzel támogatták, mondta. Ezek az emberek azért adták a pénzt, hogy kormányozzunk. Ha most azt látják, hogy itt a lehetőség, mégsem vállaljuk a kormányzást, soha többet nem fognak pénzt adni." Noha Magyar Bálint ezt a szempontot is megemlítette, sok más szempont mellett említette meg. A koalíciós döntés nemcsak az ő bűne vagy érdeme volt, hanem sokunké, Kis Jánosé is, Pető Iváné is, Mécs Imréé is, meg persze sokakkal együtt az enyém is. A Kőszeg által Magyar Bálinttól idézett megfontolás sokadrangú volt azokhoz képest, amelyek a küldöttek nyolcvan százalékát a koalíció mellé állították.

Magyar nemcsak az üzletemberekre hivatkozott, hanem a közvéleményre is. A liberális közvélemény nagy többsége azt várta akkor az SZDSZ-től, hogy lépjen koalícióra az MSZP-vel. Ezt megelőzően, a választások előtt azt várta az SZDSZ-től, hogy váltsa le az MDF-kormányt. A Fidesz azért szerepelt annyira gyengén az 1994-es választáson, mert nem tette világossá, hogy az MDF-et vagy az MSZP-t tekinti fő ellenfelének. Az SZDSZ világossá tette, hogy az MDF-kormány leváltása a célja, ezért ért el másodszor is húsz százalékot. (Valószínűleg túl későn tette világossá, túl sokáig képviselte azt, hogy egyaránt szemben áll az MDF-kormánnyal és az MSZP-vel, és ezért kapott csak húsz százalékot, s kapott az MDF-kormánnyal egyértelműen szemben álló MSZP harminchármat.)

Az SZDSZ döntésében - az MDF-fel való határozott szembehelyezkedésben, majd az MSZP-vel való koalíciókötésben - nem csak az jutott kifejezésre, hogy vezetői érzékelték: a közhangulat az MDF-kormánnyal áll szemben. Elvi megfontolások is vezettek ebben sokunkat. Kőszeg maga emlékeztet írásában arra, hogy 1990-91-ben az első szabad választást követően kialakult helyzetnek kétféle értelmezése jelent meg az SZDSZ-ben. Az egyik Tellér Gyula nevéhez fűződött, aki kidolgozta a "megalvadt struktúrák" elméletét, és szociológiai megalapozást adott a hatalomátmentés fogalmának. E felfogásban a szocialisták mögött álló érdekcsoportok a politikai vereség ellenére megőrizték hatalmukat a gazdaságban és az élet más területein, s az MDF-kormány hibája az, hogy nem harcol keményebben ez ellen. Igaza van Kőszegnek: ebből az elemzésből az következett, hogy a politikában a fő ellenfél továbbra is az MSZP. Szabó Miklós ezzel szemben a magyar jobboldal újjáéledő tekintélyelvű törekvéseire hívta fel a figyelmet. Tamás Gáspár Miklós is "új Horthy-kor" veszélyére figyelmeztetett emlékezetes cikkében már 1990 tavaszán, a választási kampányban. Az ő álláspontjukból az következett, hogy a jobboldalon, az MDF vezette koalícióban kell keresni a fő ellenfelet. Az a párton belüli konfliktus tehát, amely Tölgyessy, illetve a "kemény magnak" a két platformba szerveződő tagjai között kialakult, ideológiai-politikai konfliktus is volt. Tölgyessy, aki valóban korán felfigyelt az

MSZP várható megerősödésére, az MSZP-t tekintette fő ellenfélnek. Elnöksége idején a nemzeti kérdésben és az egyházpolitikában jobbra próbálta elmozdítani az SZDSZ arculatát, eltávolodva az SZDSZ alapítóinak álláspontjától, amelyet ő rendszeresen "polgári radikálisként" bélyegzett meg. Talán abból indult ki, hogy egy ilyen elmozdulás képessé teheti az SZDSZ-t az MDF-kormányból kiábrándult jobboldali szavazók megnyerésére, akiknek idegen a nemzeti kérdésben és az egyházpolitikában vallott SZDSZ-es álláspont. E próbálkozása azonban az Országos Tanácsban még elnöksége idején kisebbségben maradt. A másik irányzat kitartott az SZDSZ korábbi vonala mellett, és a Szabó Miklós-féle alapvetésre támaszkodva, elvi alapon élesen szembehelyezkedett az MDF vezette jobboldal múltba forduló, tekintélyelvű, a demokratikus normákat sértő törekvéseivel, amelyek magát Kőszeget is arra késztették, hogy Kis Jánossal vitatkozva visszahozza a "rendszer ellenzéke" formulát. Ez az irányzat kezdeményezte a Demokratikus Charta létrehozatalát. A Charta az induláskor nem Csurka radikalizmusára, hanem a Kónya-dolgozatra volt válasz, amely az MDF centrumától jött, és később Surányi György felmentése, majd a Csurka által ösztönzött, de az MDF centruma által felvállalt médiaháború adott neki újabb és újabb lendületet. Őrizetbe vették Hankiss munkatársait, lemondatták Hankisst és Gombárt, megszüntették az Egyenleget, majd 1994 elején, már a Boross-kormány alatt nagyszabású tisztogatást rendeztek a rádióban. Az ezzel szembeni fellépés találkozott az MDF kormányzásától elforduló választói hangulattal is.

Kőszeg az SZDSZ vezetésének tesz szemrehányást azért, hogy "1993 tavaszán lassú, óvatos lépésekkel megindult a szocialistákkal létrehozandó koalíció felé". Ennek tudja be, hogy a sajtó "jócskán felfújta" a székházügyet, s közben az SZDSZ nem törődött a szakszervezetek székházbotrányával. (Törődött, megszavazta a vonatkozó törvényt.) Szerinte félremagyarázták Orbán "gondolatkísérletét", amellyel a választások előtt az SZDSZ és a Fidesz, illetve az MDF és a KDNP összefogását hirdette meg. Azért is az SZDSZ-nek tesz szemrehányást, hogy átvette a Fideszből kiszorított Fodor Gábort és követőit. Vagyis: a liberális összefogást szerinte az SZDSZ torpedózta meg, mert az MSZP-vel megkötendő koalícióra készült.

A történet valójában korábban kezdődött. 1990-ben a választások első fordulója előtt, amikor a március 15-i együtt vagy külön ünneplés ügyében az SZDSZ konfliktusba került a többi párttal, a Fidesz váratlanul az együttes ünneplés oldalára állt, és élesen megtámadta az SZDSZ-t. A két forduló között, nem kevésbé váratlanul kinyilvánította készségét az MDF-fel kötendő koalícióra. Az önkormányzati választásokat követően a fővárosban megszakította a Demszkyékkel folytatott koalíciós tárgyalást, és így kényszerült a fővárosi SZDSZ kisebbségi kormányzásra. A két párt közötti bizalmat az ásta alá, hogy a Fidesz számára a központi kérdés mindig a maga önállóságának felépítése volt. Egyaránt távolságot tartott az MDF-től és az SZDSZ-től, sosem volt kiszámítható partner az SZDSZ számára, s politikája tartalmát a pártmezőben elfoglalt pozíciójának rendelte alá.

Tanulságos, hogy amíg a közvélemény-kutatásokban a Fidesz tűnt a legerősebb ellenzéki pártnak, addig Orbán egyáltalán nem idegenkedett az MSZP-vel való koalíciótól, és 1992 tavaszán a Fidesz pécsi kongresszusán még arról győzködte párttársait, hogy a szocialisták nem az ördögtől valók. Akkor változott meg a szocialistákhoz való viszonya, amikor Tölgyessyhez hasonlóan ő is felismerte: a következő választáson minden bizonnyal az MSZP lesz az erősebb. Kisebb partnerként már nem akart vele szövetkezni.

Az a konfliktus, amely az Orbán vezette mag és a Fodor-szárny között a Fideszben kialakult, s 1993-ban Fodor és követői távozásához vezetett, politikai konfliktus volt: az SZDSZ-hez, illetve a jobboldalhoz való viszony eltérő felfogásáról szólt. Orbánék az SZDSZ-től való függetlenséget és a jobboldal iránti nyitottságot képviselték, a Fodor-szárny pedig ezt nem fogadta el. Nem azért kerültek szembe Orbánékkal, mert hívta őket az SZDSZ, hanem azért fordultak az SZDSZ felé, mert ott találták meg azt a politikai irányt, amelyet maguk a Fideszben képviseltek, s amelytől a Fidesz látványosan elfordult. Orbánéknak a Fodor-szárnytól a jobboldali fordulathoz kellett megszabadulniuk.

Mást is felismert Orbán 1994-ben. Korábban még abban reménykedhetett: talán kialakulhat kormányképes többség a szocialistáktól jobbra és az MDF-től balra. Ennek jegyében hozták létre a Fidesz és az SZDSZ együttműködését a Köztársaság Párttal és az Agrárszövetséggel kiegészítve. Az 1994-es választás eredménye azonban megmutatta: ilyen lehetőség nincs, a két kis párt nem jutott be az Országgyűlésbe, az SZDSZ és a Fidesz pedig a szavazatok egyharmadát elnyerő MSZP és a szétdarabolt, de együttesen közel harminc százaléknyi támogatottságot élvező korábbi kormánypártok közé szorulva együttvéve is csak a szavazatok alig negyedét szerezte meg. Ebből a tényből vonták le Orbánék a következtetést: a Fidesz csak akkor lehet később kormányalakító párt, ha megszerzi magának a masszív jobboldali - 1994-ig az MDF, a Kisgazdapárt és a KDNP mögött álló - szavazótábort. Ezért célozták meg a jobboldal vezető erejének pozícióját. 1994 nyarán, a parlamenti szünetben Lezsák Sándor meghívására SZDSZ-esként kétszer is felléptem az MDF lakiteleki akadémiáján, s meghallgattam ott Orbán, illetve Kövér hasonló előadását. Nyilvánvaló volt számomra, hogy az MDF-esek megnyerésére törekednek, és azt is érzékeltem, hogy mekkora sikerrel.

Kőszeg ma is, az elmúlt évtizedben történtek után is azt gondolja, hogy a Fidesz jobboldali fordulata annak volt a következménye, hogy az SZDSZ koalíciót kötött az MSZP-vel. Valójában a választóközönség megoszlása akkor is azt kívánta volna, hogy a miniszterelnökségre törekvő Orbán megszerezze a jobboldali választók támogatását, ha az SZDSZ is ott van mellette az ellenzékben. Az SZDSZ-nek a között kellett választania 1994-ben - és azóta is -, hogy a Fidesszel együtt elmegy jobbra (ebben az irányban tette volna meg Tölgyessy az első lépéseket elnöksége idején, ha meg lett volna ehhez a támogatottsága a pártban), vagy vállalja a koalíciót az MSZP-vel. Az SZDSZ többsége az utóbbi mellett döntött.

Hogy helyesen-e, azt akkor ítélhetjük meg megalapozottan, ha kiterjesztjük figyelmünket arra, hogy mit tett az MSZP és az SZDSZ koalíciós kormánya, és mit képviselt vele szemben a Fideszt is magába foglaló, hamarosan a Fidesz által vezetett jobboldali ellenzék. Kőszeg ezt cikkében teljesen figyelmen kívül hagyja, holott politikai pártokat mégiscsak annak alapján ítélünk meg, hogy mit tesznek kormányon, és hogyan viselkednek ellenzékben. Az első, rendkívül figyelemreméltó konfliktus 1994-ben az Expo lemondása volt. A koalíció - nem könnyen - eljutott a világkiállítás lemondásáig. Emlékszem: amikor az 1990-es kampányban egy ferencvárosi választási vitán azt kérdezték Orbántól, hogy miben különbözik a Fidesz álláspontja az SZDSZ-étől, azt válaszolta: például abban, hogy a Fidesz következetesebben ellenzi az Expót. Amikor viszont a szocialista-szabad demokrata kormány 1994 októberében benyújtotta a törvényjavaslatot, a Fidesz - az MDF-fel, a kisgazdákkal és a KDNP-vel együtt - elutasította azt. Íme az iskolapéldája annak, hogy hogyan

igazította álláspontját a Fidesz parlamenti pozíciójához. Míg Kövér László a kormányprogram 1994. júniusi vitájában még azzal támadta az új koalíciót, hogy nem lesz mersze a szükséges kemény intézkedések meghozatalára, amikor 1995. március 12-én végül rászánták magukat a Bokros-csomagra, a legélesebb támadást kapták a Fidesztől, és Orbán mindmáig azt ismételgeti, hogy a Bokros-csomag felesleges és ártalmas volt. Amikor a szocialista-szabad demokrata koalíció felgyorsította a privatizációt, a Fidesz a legélesebben kezdte támadni ezért, s azóta is minden lehetséges alkalommal ellenzi a privatizációt. Ahhoz, hogy a jobboldal vezető ereje lehessen, a Fidesz lépésről lépésre átvette az MDF, a kisgazdák, a KDNP politikáját és egész értékvilágát.

A szocialista-szabad demokrata koalíció a Horn-Kuncze-kormány négy évében - sokszor elpanaszolják ezt sértett szocialisták - számos elemében markánsan liberális politikát folytatott. Liberálisnak tekinthető a stabilizációs politika, a felgyorsított privatizáció, a nyugdíjreform, az SZDSZ programját megvalósító igazságügyi reform, liberális volt az egészségügyi törvény módosítása, és liberális lett volna a jobboldal népszavazási kezdeményezése által megakadályozott földtörvény-módosítás is. Összhangban volt az SZDSZ programjával a Horn-Kuncze-kormány által kötött szlovák és román alapszerződés is. A Fidesz mindezt ellenezte. Támogatta viszont az SZDSZ ellenében megkötött vatikáni megállapodást. Az 1994-98-as időszak egészében véve igazolta, hogy az SZDSZ 1994-ben koalíciót kötött a szocialistákkal, és nem ellenzékbe vonult a jobboldallal együtt.

De ezt igazolta az is, amit 1998 és 2002 között tett a Fidesz a hatalomban. Ami kormányprogramjában liberális elemként megmaradt - az adóreform és az egészségbiztosítási reform -, arról gyorsan lemondott. Számos vonatkozásban kifejezetten antiliberális döntéseket hozott: megállította a privatizációt, a vatikáni megállapodásban foglalt kompromisszumhoz képest tovább bővítette az egyházak állami támogatását és állam és egyház elválasztásának feloldására készült a kötelező állami házasságkötés megszüntetésével, börtönbüntetéssel fenyegette meg a kábítószer-fogyasztókat. Folyamatos hidegháborút folytatott Magyarország szomszédaival, és a státustörvény érdekében az európai intézményekkel is konfliktust vállalt. Hatalomgyakorlásának módjával felrúgta a liberális demokrácia elemi normáit: korlátozta a parlament működését, megakadályozta a vizsgálóbizottságokat, felújította a médiaháborút, a maga embereivel töltötte be a független intézmények vezető tisztségeit.

Nyilvánvalóvá vált 2002-re: a liberális párt politikai célja a választásokon csak a Fidesz-kormány leváltása lehet. A parlamenti aritmetika sem tette elkerülhetővé az MSZP-vel kötött új koalíciót. Át kell most ugornom a Medgyessy-kormány és az első Gyurcsány-kormány éveit, ami persze az SZDSZ sorsának nyomon követésében szükséges volna, de majd más alkalommal térek rá vissza, s csak azt állapíthatom meg összefoglalóan: liberális politikát folytatni az MSZP-vel szövetségben lehetett, a jobboldal politikája viszont a liberális párt számára elfogadhatatlan volt.

Vajon változtatnak-e ezen a következtetésen azok a súlyos gazdaságpolitikai hibák, amelyeket a Medgyessy-kormány, illetve az első Gyurcsány-kormány elkövetett. A második Gyurcsány-kormány reformpróbálkozása és annak fideszes fogadtatása számomra azt mutatja, hogy nem. Igaz, ezek a reformpróbálkozások nagyobb részben megrekedtek. (Ennek elemzése megint nem fér bele ebbe az írásba, megtettem más alkalommal.) Ez sem változtat azonban azon: az MSZP-vel nem lehetetlen szerencsés helyzetben liberális reformokat megvalósítani, a Fidesz vezette magyar jobboldal viszont elvi alapon áll szemben mindennel, ami a liberálisok számára fontos.

Kőszeg most azt javasolja, hogy az SZDSZ a Fidesszel szövetkezzen az MSZP-kormány megbuktatására, előrehozott választások kiírására. Azokkal szövetkezzen az SZDSZ, akik korlátozták és korlátoznák a parlament szerepét, akik ellenzik a privatizációt és az állam széles körű gazdasági szerepvállalásának hívei, akik feladnák állam és egyház elválasztását, akik börtönbe csuknák a kábítószert kipróbáló fiatalokat, akik ellenzik a melegek emancipációját, akik hidegháborút folytattak és folytatnának Magyarország szomszédaival? Nem látok erre elfogadható indokot.

Fennmarad persze a kérdés: ha egyszer helyes volt koalícióra lépni az MSZP-vel, és tíz éven keresztül koalícióban kormányozni, ha ez összeegyeztethető volt a liberálisok értékrendjével, miért veszítette el mégis az SZDSZ támogatóinak többségét? Nem elég azzal foglalkozni, hogy az SZDSZ koalícióra lépett az MSZP-vel, hanem azt is meg kell vizsgálni: miként politizált a koalíción belül. Erre más alkalommal kerítek sort.